

Lasy podmiejskie – miejsca przyjazne ludziom i środowisku – na przykładzie leśnych ścieżek dendrologiczno-historycznych „Uroczyska Porszewice” w Nadleśnictwie Grotniki

Dariusz Anderwald

Abstrakt. Uroczysko Porszewice formalnie leży na terenie Nadleśnictwa Grotniki i obejmuje fragment 140-letniego lasu grądowego stanowiącego strefę ochrony ekologicznej i widokowej zespołu parkowo-willowego z końca XIX i pocz. XX wieku. W miesiącach zimowych 2010/2011 przeprowadzono szczegółową inwentaryzację dendroflory największego w województwie parku wiejskiego, lasu grądowego, dawnego cmentarza wojennego z 1914 roku oraz lasów gospodarczych okalających Ośrodek Konferencyjno-Rekolekcyjny Archidiecezji Łódzkiej. W lipcu 2011 roku wytyczono w terenie, oznakowano i oddano do użytku trzy ścieżki spacerowe: dendrologiczno-historyczną im. Bitwy Łódzkiej 1914 roku, dendrologiczną im. Jana Pawła II oraz dendrologiczną im. Międzynarodowego Roku Lasów. Uporządkowano teren dawnego cmentarza, na którym staraniem mieszkańców Porszewic posadziono głąz i odsłonięto pamiątkową tablicę. Na trasie wszystkich ścieżek posprzątano śmieci, usunięto niebezpieczne gałęzie, oznaczono sto kilkadziesiąt drzew tabliczkami gatunkowymi. Wytypowano ponad 20 drzew do objęcia ich ochroną jako pomniki przyrody. Uporządkowano Aleję dębową i Aleję lipową. Na jednym z drzew umieszczono i poświęcono kapliczkę. Staraniem Nadleśnictwa Grotniki odnowiono miejsce postojowe. Dzięki współpracy Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej LZD SGGW w Rogowie z Ośrodkiem Konferencyjno-Rekolekcyjnym AŁ w Porszewicach zorganizowano I Konferencję „Lasy, parki i ogrody – miejsca przyjazne ludziom i środowisku”, podczas której dokonano uroczystego otwarcia ścieżek oraz posadzono pierwszy w Polsce dąb beatyfikacyjny będący „świadkiem” beatyfikacji Jana Pawła II w Rzymie. Wydano 10 rodzajów pocztówek, mapkę oraz broszurę dotyczącą wartości przyrodniczych, kulturowych i historycznych Uroczyska Porszewice. Dzięki staraniom osób prywatnych (mieszkańców Porszewic) oraz współpracy wielu instytucji, Uroczysko Porszewice zostało przygotowane do pełnienia funkcji rekreacyjno-turystycznych dla okolicznej ludności, społeczeństwa aglomeracji łódzkiej jak i osób przyjeżdżających tu z całego kraju, tzw. rekolektantów.

Słowa kluczowe: Nadleśnictwo Grotniki, Ośrodek Konferencyjno-Rekolekcyjny w Porszewicach, ścieżki dendrologiczno-historyczne, Bitwa Łódzka 1914 roku, produkt sylwaturystyczny, Uroczysko Porszewice, zespół parkowo-willowy w Porszewicach

Abstract: Suburban forests - places friendly for people and the environment - the example of dendrological – historical forest paths of Uroczysko Porszewice in Grotniki Forest Inspectorate. Uroczysko Porszewice is formally located within the Forest District Grotniki and covers a part of 140-year-old oak-hornbeam forest stand forming a zone of ecological protection and a landscaping zone for the park and residential unit from the late nineteenth and early twenty centuries. In winter 2010/2011 there was conducted a detailed inventory of dendroflora of the region's largest country park, oak-hornbeam stand forest, the old military cemetery from 1914 and economic forests surrounding the Retreat and Conference Center of the Archdiocese of Łódź. In July 2011 there were laid out, marked and put into service the three paths: dendrological-historical route named after the 1914 Battle of Lodz, dendrological path named after John Paul II and dendrological path named after International Year of Forests. Former cemetery grounds were cleaned where, with the efforts of Porszewice residents, memorial stone was placed and unveiled a commemorative board. On the route of all paths trash was cleaned up, dangerous branches were removed, trees were marked with over a hundred of species boards. More than 20 trees were selected to be protected as natural monuments. Linden Avenue was cleaned up. On one of the trees a chapel was placed and dedicated. Thanks to the efforts of the Grotniki Forestry Inspectorate, the forest parking was renovated. In cooperation with Nature and Education Center of Forest LZD University in Rogow and Conference and Retreat Center of LA in Porszewice there was organized 1st Conference „Forests, Parks and Gardens - places friendly for people and the environment”, during which the grand opening of paths took place and there was planted the first beatification oak in Poland, a „witness” the beatification of John Paul II in Rome. There were published 10 kinds of postcards, a map and a brochure on the natural, cultural and historical values of Uroczysko Porszewice. Thanks to the efforts of private individuals (residents of Porszewice) and the cooperation of many institutions, Uroczysko Porszewice has been prepared to serve its recreation and tourist functions for the surrounding population, society and the Łódź agglomeration as well as people coming here from all over the country, so called retreat participants.

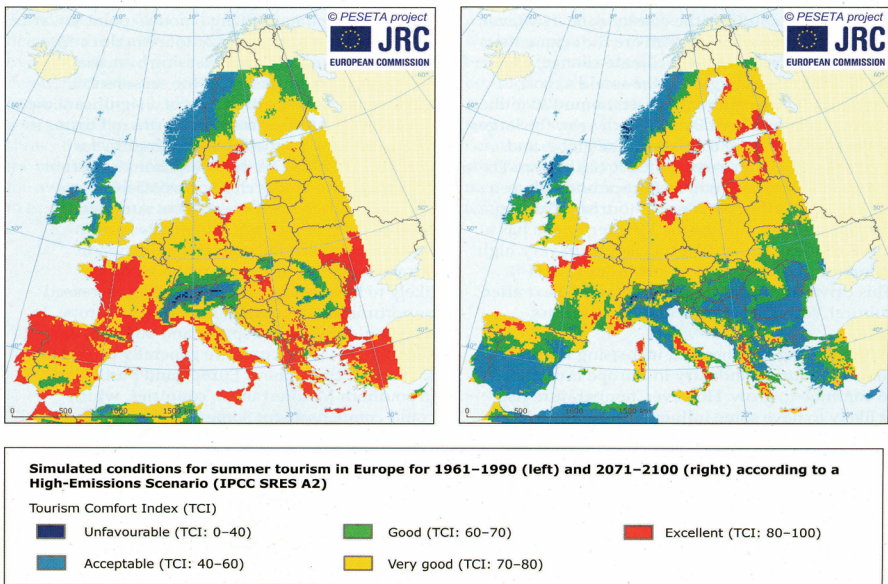
Keywords: Grotniki Forest Inspectorate, the Porszewice Conference and Retreat Center, dendrological – historical paths, 1914 Battle of Lodz, silva-touristic product, Uroczysko Porszewice, retreat participants, park and residential unit in Porszewice

Wstęp

Polska w porównaniu z innymi krajami Europy pod wieloma względami jest krajem o bardzo wysokich walorach turystycznych (ryc. 1). Wpływają na to zarówno walory historyczno-kulturowe, jak i walory przyrodnicze: duża lesistość, zróżnicowane ukształtowanie powierzchni, różnorodność form krajobrazu, tworów przyrody ożywionej, czyste powietrze i – co istotne – **ogólna dostępność lasów** i terenów przyrodniczo cennych. Udostępnianie

lasów społeczeństwu jest regulowane trzema ustawami: ustawie o lasach (1991), ustawie Prawo ochrony środowiska (2001), ustawie o ochronie przyrody (2004) i tzw. ustawie oenowej (2008).

W porównaniu z wieloma krajami na świecie, powierzchnia i stan lasu w Europie i Polsce nie budzi zastrzeżeń. W Polsce wbrew powszechnej opinii lasów przybywa, nie ubywa. Wzrasta również ilość lasów w starszych klasach wieku. Jednak na świecie rozmiar pozyskania drewna stale rośnie, a ponad połowa surowca drzewnego przeznaczana jest na cele opałowe (Grzywacz 2011). Opinia społeczna kształtowana jest powszechnie informacjami o tym, że w skali globalnej ma miejsce rabunkowe wylesianie, zwłaszcza w Ameryce Południowej, co kładzie się cieniem na negatywny obraz lasów i leśnictwa w Polsce. Tymczasem w ostatnim 10-leciu tempo tego procesu uległo **wyraźnemu spowolnieniu**. Zwiększa się powierzchnia zalesień w Afryce, **poważne programy zalesieniowe** posiada region Azji i Pacyfiku (Chiny, Indie, Wietnam).

Source: JRC PESETA project (<http://peseta.jrc.ec.europa.eu/docs/Tourism.html>).

Ryc. 1. Warunki do uprawiania letniej turystyki w Europie w latach 1961-1990 (po lewej stronie mapy) oraz 2071-2100 (po prawej) według scenariusza wysokiego poziomu emisji (IPCC SRES A2) (EEA 2007 za Paschalis-Jakubowicz 2009)

Fig. 1. Conditions for summer tourism in Europe in the years 1961-1990 (left side of the map) and 2071-2100 (right) at a high level of emissions scenario (IPCC SRES A2)

Z pojęciem dostępności lasów wiąże się także pojęcie turystyki i rekreacji. W ramach turystyki krajoznawczej miliony turystów na całym świecie przemieszczają się na coraz to większe odległości w celu odwiedzenia różnego rodzaju obiektów. Ocenia się (Duricek 2003), że turystyfikacja świata może w kolejnych latach pójść w dwóch kierunkach:

- na terenach zurbanizowanych (miejskich, podmiejskich) – w kierunku komercjalizacji;
- w lasach i na terenach przyrodniczo cennych – w kierunku ekologiczacji.

Wg Paschalisa-Jakubowicza (2009) **wyraźny wzrost presji turystyki i rekreacji na terenach leśnych** notowany jest od dawna na wielu kontynentach, przede wszystkim Afryki, Azji Południowo- Wschodniej i Ameryki Południowej, a od kilkunastu lat – w Europie. Ciekawym tego przykładem może być rozwijający się na naszych oczach Nornic Walking czy ścieżki konne, mniej ciekawym rozjeżdżanie lasów quadami czy traktowanie ich jako darmowych śmietników.

Coraz częściej zadawane jest pytanie: Czy zauważalny powszechnie „**popyt na lasy**” może czy nawet powinien być dla zarządzających lasami sygnałem zwiększenia **podaży** w postaci przygotowywania coraz to ciekawszych, **atrakcyjnych turystycznie** ofert dla różnego rodzaju rekreantów i **otwierania lasów dla ludzi**? Biorąc pod uwagę zależności, np. **ekologiczne**, należy stwierdzić, że NIE! Niektóre dobra lasu, np. cenne gatunki roślin i zwierząt, ewidentnie **muszą być przed społeczeństwem chronione**. Biorąc pod uwagę zależności **prawne** (ustawy o lasach, ochronie przyrody) – zdecydowanie TAK! Około 80% lasów będących własnością Skarbu Państwa jest prawnie dostępna dla potencjalnych użytkowników niematerialnych funkcji lasów (Leśnictwo 2010, Kikulski 2011). Stały zakaz wstępu dotyczy około 20% lasów, tj.: upraw leśnych do 4 m wysokości, powierzchni doświadczalnych, drzewostanów nasiennych, ostoi zwierząt, źródeł rzek i potoków oraz obszarów zagrożonych erozją. Również biorąc pod uwagę prawa **ekonomii**, prawa wolnego rynku, należy stwierdzić że – TAK! Tylko otwarcie lasu dla ludzi i wielopokoleniowa, permanentna edukacja przyrodniczo-leśna może przygotować społeczeństwo do umiejętnego korzystania z dóbr i pożytków leśnych, natomiast samych leśników do akceptacji reżimów, którym w związku z tym musi być poddane samo leśnictwo.

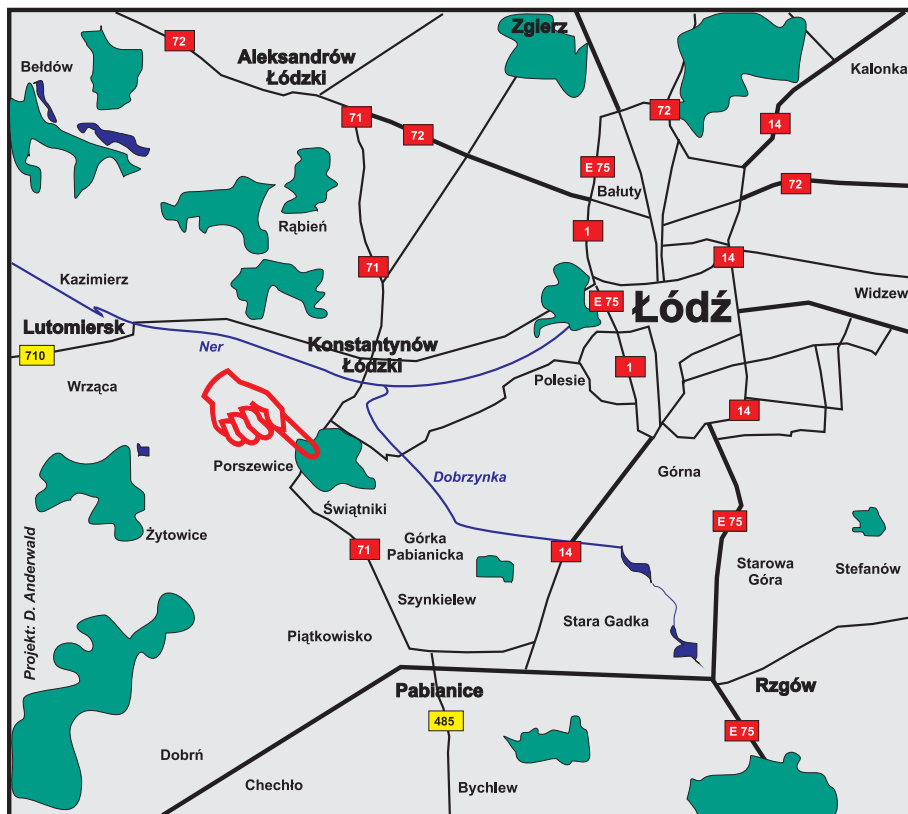
Uroczysko Porszewice – opis terenu

Uroczysko Porszewice jest oddalone około 15 km na południowy zachód od Łodzi (ryc. 2). Formalnie znajduje się na terenie Lasów Państwowych w Nadleśnictwie Grotniki. To część drzewostanów gospodarczych stanowiących strefę ochrony widokowej i ekologicznej największego w województwie łódzkim parku „wiejskiego” w Porszewicach. Park „wiejski”, choć de facto z wsią ma niewiele wspólnego. To park „pofabrykancki” po czasach największej świetności wczesnego kapitalizmu „Ziemi Obiecanej” (końca XIX w.), o czym w czasach socjalizmu niewygodnie było mówić. W tamtych czasach w Łodzi, czyli „polskim Manchesterze”, kwitło bogate życie kulturalne i towarzyskie, a przejawem dobrego gustu było posiadanie przez największych „królów bawełny” wspaniałych parków i ogrodów (Ola-czek 2010), na które wydawali fortunę (przykład park Helenów rodziny Anstadów) i do których wstęp dla ludności był płatny (!).

Od 2011 roku rozszerzono formułę Uroczyska Porszewice o istniejące walory pierwotne i nowopowstałe walory wtórne (rozwińnięcie w dalszej części) i obecnie w jego skład wchodzi:

1. Drzewostany położone na terenie Nadleśnictwa Grotniki.
2. Pomnikowa aleja lipowa na terenie Nadleśnictwa Grotniki.
3. Park wiejski w Porszewicach z końca XIX w o pow. 31 ha (największy w woj.).
4. Drewniane wille z końca XIX w.
5. Dworek Steinerta z pocz. XX w.

6. Ośrodek Konferencyjno-Rekolekcyjny Archidiecezji Łódzkiej i fragment lasu na tym terenie.
7. Państwowy Dom Dziecka w Porszewicach (najliczniejszy w województwie ca 100 podopiecznych).
8. Drewniana kuźnia z XIX w.
9. Dawny cmentarz wojenny.
10. Ścieżka im. Międzynarodowego Roku Lasów 2011
11. Ścieżka im. Jana Pawła II.
12. Ścieżka im. Bitwy Łódzkiej 1914 roku.
13. Trzy miejsca postojowe.

Ryc. 2. Lokalizacja „Uroczyska Porszewice”
 Fig. 2. Location of “Uroczysko Porszewice”

Uroczysko Porszewice wpisuje się w koncepcję „zielonych wysp” wokół miast powstałych na skutek fragmentacji kompleksów leśnych pod wpływem presji antropogenicznej. Są to miejsca powszechnie odwiedzane przez mieszkańców miast (ok. 60%), w tym wypadku Łodzi. Według badań ankietowych przeprowadzonych przez Janeczko i Woźnicką

walory turystyczne. Jednak samo występowanie **walorów nie jest** warunkiem wystarczającym dla rozwoju turystyki. Konieczne jest właściwe ich **wykorzystanie** oraz **promocja**.

Uroczysko Porszewice do niedawna było miejscem nieznanym mieszkańcom województwa łódzkiego. W 2011 roku zostało niejako na nowo „odkryte” dzięki współpracy wielu osób reprezentujących różne instytucje. Były to wymieniając alfabetycznie: Agencja Nieruchomości Rolnych w Łodzi, Leśny Zakład Doświadczalny SGGW w Rogowie, mieszkańcy wsi Porszewice, Nadleśnictwo Grotniki, Nadleśnictwo Limanowa, Nadleśnictwo Rogów, Ośrodek Konferencyjno-Rekolekcyjny Archidiecezji Łódzkiej w Porszewicach (OKR), Technikum Leśne w Tułowicach, Urząd Gminy w Pabianicach, Wydział Leśny SGGW w Warszawie.

Fot. 1. Widok na fragment Uroczyska Porszewice: Ośrodek Archidiecezji Łódzkiej oraz stare drzewostany Nadleśnictwa Grotniki (fot. A. Grad)

Photo 1. View on the part of Uroczysko Porszewice: the Conference and Retreat Center of the Archdiocese of Lodz and old tree stands of Grotniki FI

Głównym walorem „turystycznym”, wokół którego postanowiono rozbudować ofertę sylwaturystyczną, jest nowopowstały Ośrodek Archidiecezji Łódzkiej (fot. 1). Oferta skierowana jest przede wszystkim do odwiedzających ośrodek uczestników rekolekcji Ignacjańskich w liczbie około 1500-2000 osób rocznie z całej Polski. Poprzez utworzenie nowych ścieżek leśnych wokół OKR scalono dawne zapomniane walory założenia parkowo-willowego z zupełnie nowymi i na pierwszy rzut oka odrębnymi wartościami reprezentowanymi przez Ośrodek Archidiecezjalny. Uzupełnieniem powyższych rekolekcji jest spędzanie czasu w ciszy i spokoju m. in. w formie „milczących” spacerów po ternach leśnych okalających ośrodek. Kolejnym adresatem są mieszkańcy Łodzi, korzystający od lat z miejsca

postojowego Nadleśnictwa Grotniki, którzy w tym miejscu odpoczywają lub spędzają czas w sposób aktywny. Najczęstsze odnotowane (kilkuletnie obserwacje autora) formy aktywności to odpowiednio: spacer, biegi, jazda na rowerze i jazda konna.

Według Mandziuk A. i Janeczko E. (2011) oraz Mandziuk A. i Janeczko K. (2009) w skład produktu sylwaturystycznego wchodzi tzw. **walory** (produkty) **pierwotne**, czyli niezależne wartości przyrodnicze i dawne wartości kulturowe oraz tzw. walory (produkty) **wtórne** produktu sylwaturystycznego, czyli urządzenia turystyczne, środki i usługi komunikacyjne gwarantujące dostępność do produktów pierwotnych. W dalszej części opracowania przedstawione zostaną walory Uroczyska Porszewice w rozbiciu na poszczególne walory pierwotne i wtórne.

Walory pierwotne Uroczyska Porszewice

Drzewostany gospodarcze Nadleśnictwa Grotniki

Drzewostany Nadleśnictwa Grotniki okalające OKR oraz park wiejski wchodzące w skład Uroczyska to część starych lasów mieszanych (sosna zwyczajna, lipa drobnolistna, wiąz i dąb szypułkowy, klon jawor, buk) rosnących na siedlisku żywego lasu świeżego (grąd), stanowiących strefę ochrony widokowej i ekologicznej wpisanego do rejestru zabytków założenia parkowo-willowego. 140-letnie drzewostany Lasów Państwowych przenikają się tutaj ze zdziczałym parkiem powstałym około ponad 100 lat temu, tworząc jednolitą całość.

Aleja lipowa

W Uroczysku Porszewice najstarsze drzewa to lipy drobnolistne: „Sława” i „Faustyna” mające odpowiednio 450 cm i 437 cm obwodu na wysokości pierśnicy i około 180 lat. Aleja lipowa składa się z kilkunastu osobników przekraczających obwód 300 cm na wysokości pierśnicy.

Pomniki przyrody i drzewa pomnikowe

Uroczysko Porszewice posiada wiele pomnikowych drzew. Są to pojedyncze drzewa, grupy drzew, aleje. Szczegółowego zestawienia wszystkich cennych drzew pomnikowych Uroczyska dokonał Anderwald (2011a). Podczas przeprowadzonej inwentaryzacji Uroczyska wraz z ternem dawnego parku wiejskiego (poza ogrodzonym terenem okalającym willę-dworek Steinerta) zidentyfikowano kilkadziesiąt rodzimych i obcego pochodzenia gatunków drzew, cennych przyrodniczo pod względem składu gatunkowego, wielkości lub wyglądu. Wiele z nich formalnie spełnia wymogi, aby zakwalifikować je jako pomniki przyrody. Najcenniejszym osobnikom nadano nazwy własne (oznaczone na mapce i tabliczkach identyfikacyjnych) w celu podkreślenia ich szczególnych właściwości. Sędziwe drzewa oraz związane z nimi tajemnicze historie, wierzenia i legendy mogą stać się zasobem interesującym turystów. Mogą stanowić przyrodniczą wizytówkę miejscowości, być istotnym elementem jej promocji. Drzewa, jako element naturalnego krajobrazu, wśród bogactwa zasobów przyrodniczych mogą stać się również podstawą rozwoju turystyki edukacyjnej. Przykładowo w judaizmie umiejętność mówienia o drzewach jest znamieniem mądrości człowieka (Termińska 2011). Wg prof. Termińskiej drzewo jest bardzo pojemną figurą, a oznacza m.in. z jednej strony: porządek naturalny, szczęście, zdrowie i dostatek, z drugiej: mądrość, sprawiedliwość, pamięć, umiejętność współbywania.

Pomnik przyrody to jedna z dziesięciu form ochrony przyrody w Polsce. Według Głównego Urzędu Statystycznego obecnie jest ich na terenie kraju 35 094. Spośród prawnie chronionych obiektów drzewa stanowią najliczniejszą grupę (94,40%). Na terenie Lasów Państwowych wyróżniono 10 535 pomników przyrody (Informacja Generalnej Dyrekcji Lasów Państwowych z 2009 r.). Stanowi to 30,04% wszystkich pomników przyrody w kraju (Pietrzak, Zawadka 2009). Jest to duża wartość, jednak niewykorzystana należycie z punktu widzenia tzw. info-promo zarządzających tymi obiektami, czyli w większości leśnikami.

Zespół parkowo-willowy w Porszewicach

Największy w województwie łódzkim park „wiejski” o powierzchni 31 hektarów. Założony w początkach XX w., wpisany do rejestru zabytków. W parku rosną chronione jako pomniki przyrody: lipa drobnolistna „Sława” o obwodzie 450 cm, klon srebrzysty „Srebrnik” (330 cm), choina kanadyjska „Hydra” (wielopniowa), kasztanowiec zwyczajny „Leon” (275 cm) i wiele innych drzew pomnikowych, m.in. imponujących rozmiarów topola „Szeregowy Lindler”. Stare parkowe drzewa zamieszkują dzięcioł czarny *Dryocopus martius*, trzmiełojad *Pernis apivorus* oraz puszczyk *Strix aluco*. W parku znajdują się trzy urokliwe wille letniskowe z okresu międzywojennego oraz willa-dworek Steinerta.

Fot. 2. Widok na willę „Lipy”, najlepiej zachowaną zabytkową drewnianą willę (fot. A. Grad)
Photo 2. “Lipa” villa - the best preserved historical wooden villa (photo A. Grad)

Trzy drewniane wille letniskowe z okresu międzywojennego zostały wybudowane przez łódzkich fabrykantów pochodzenia niemieckiego. Posiadają elementy ozdób secesyjnych. Po II wojnie światowej adoptowane na potrzeby Państwowego Domu Dziecka dla sierot po czasach okupacji hitlerowskiej. Do 1960 roku jedynym środkiem lokomocji, którym dowożono żywność, dzieci do lekarza, wszystkie artykuły potrzebne do funkcjonowania placówki

był zaprzęg konny. Ponieważ wille stoją w rozproszeniu, w celu lepszej orientacji dzieci nadały im wdzięczne nazwy. Największa i najlepiej zachowana („Lipy”) z ciekawym podjazdem i krążankiem jest obecnie w zarządzie wspólnoty mieszkaniowej, pozostałe („Jaskółka”, „Jutrzenka” i „Orleża”) są własnością prywatną. „Zgoda” należy do Państwowego Domu Dziecka.

Dawna willa-dworek Steinerta w Porszewicach

Letnia willa-dworek łódzkiego fabrykanta niemieckiego pochodzenia R. Steinerta powstała w 1912 roku. Pałac braci Karola i Emila Steinertów znajduje się do dziś w Łodzi przy ulicy Piotrkowskiej 272 i powstał w latach 1909-1911. Dziś w zabudowaniach fabrycznych Steinertów znajdują się lofty. Po II wojnie światowej w dworku w Porszewicach mieściła się szkoła podstawowa. Obecnie budynek jest własnością prywatną poddawaną sukcesywnej renowacji. Na fasadzie budynku od strony południowej znajduje się łaciński napis „Ora et Labora” („Módl się i pracuj!”). To dewiza św. Benedykta z Nursji, który w 529 r. założył najstarszy katolicki zakon mniszy – zakon benedyktynów. Formuła ta jest streszczeniem postawy zakonników wobec Boga i świata. Mnisi ślubują stałość, posłuszeństwo i ubóstwo. Widok z góry uwidocznia dysonans ze współczesną infrastrukturą przemysłową, ponieważ w bezpośrednim sąsiedztwie tego cennego obiektu zostały wybudowane ogromne magazyny jednej z greckich firm spożywczych z zupełnie niepasującymi tu kolorystycznie białymi ścianami i niebieskimi (!) dachami. Magazyny zupełnie zasłaniają wille i park od strony drogi krajowej.

Fot. 3. Widok z góry na willę-dworek Steinerta oraz infrastrukturę przemysłową bezpośrednio przylegającą do założenia parkowo-willowego (fot. A. Grad)

Photo 3. Top view of a Steinert villa-manor and the industrial infrastructure directly neighbouring the park and villa

Państwowy Dom Dziecka w Porszewicach

Państwowy Dom Dziecka w Porszewicach powstał w 1947 roku z inicjatywy władz oświatowych w Łasku i Kuratorium Okręgu Szkolnego w Łodzi. Zorganizowany został w sześciu budynkach: trzech drewnianych i trzech murowanych, które do 1945 roku stanowiły własność łódzkich fabrykantów pochodzenia niemieckiego. W 1950 roku w domu przebywało już 110 dzieci. W latach 1972-1980 staraniem Gminy Pabianice oraz Kuratorium w Łodzi wybudowano i oddano do użytku trzy duże pawilony, co zmieniło diametralnie warunki życia wychowanków. Zadbana obecnie placówka posiada własną oczyszczalnię ścieków, ekologiczną kotłownię gazową oraz kolektory słoneczne. Usytuowana jest w obrębie parku wiejskiego.

Drewniana kuźnia

Unikalna, do dziś czynna, drewniana kuźnia z XIX wieku znajduje się tuż przy drodze krajowej E 71 Konstantynów - Pabianice. Jest jednym z nielicznych tego typu czynnych obiektów w kraju.

Dawny cmentarz wojenny z I wojny światowej

Na cmentarzu pochowani są okoliczni mieszkańcy wyznania ewangelicko-augsburskiego oraz żołnierze (co najmniej 150) polegli podczas Bitwy Łódzkiej 1914 roku. W mogile zbiorowej mogą być pochowani również Polacy z obszaru zaboru niemieckiego, którzy byli w tamtych czasach wcielani przymusowo do wszystkich armii. W walkach pod Łodzią wzięły udział dywizje syberyjskie z Chabarowska, Krasnojarska, Omska i Irkucka. Do dzisiaj na dawnym cmentarzu zachowały się tylko ślady wałów ziemnych otaczających teren cmentarza oraz jedna płyta nagrobna z nazwiskiem żołnierza szeregowego Paula Lindlera.

Walory wtórne Uroczyska Porszewice

Ośrodek Konferencyjno-Rekolekcyjny w Porszewicach

Wybudowany na terenie dawnej „Bażantarni” Lasów Państwowych. Oddany do użytku w 2009 roku. Nowoczesny Ośrodek Archidiecezji Łódzkiej z bogatą ofertą spotkań i rekolekcji (w tym ignacjańskich) przeznaczony dla osób chętnych z całej Polski. Posiada 134 miejsc noclegowych o wysokim standardzie, 2 nowoczesne sale konferencyjne, stały dostęp do Internetu bezprzewodowego, kawiarenkę, siłownię, miejsce ogniskowe, 2 sauny fińskie, boiska do gry w tenisa, siatkówkę i koszykówkę, plac zabaw dla dzieci, miejsce parkingowe. W 2011 roku oddano do użytku ścieżkę dendrologiczną długości 600 m im. Jana Pawła II z licznymi gatunkami drzew i krzewów ozdobnych, wiatą „ścieżką zmysłów” i alejkami spacerowymi. Bardzo nowoczesny obiekt dla bardzo wyselekcjonowanej grupy odbiorców – rekreantów poszukujących ciszy i spokoju w otoczeniu terenów leśnych.

Ścieżka im. Jana Pawła II (dąb beatyfikacyjny)

Ścieżka Ośrodka Konferencyjno-Rekolekcyjnego Archidiecezji Łódzkiej czynna w soboty i niedziele, również w dni robocze za zgodą władz ośrodka. Całkowita długość ścieżki wynosi około 600 metrów, czas przejścia około 1 godziny. Trasa oznaczona na drzewach niebieskimi znakami. Na początku ścieżki miejsce ogniskowe z wiatą, dalej mini-alpinarium, najdłuższa w Polsce „ścieżka zmysłów” (40 m) oraz punktowe nasadzenia złożone z magnolii, azalii, dereni, forsycji i innych krzewów ozdobnych pod okapem

powstałego spontanicznie około 50 lat temu lasu mieszanego. Przy bramie głównej posadzono uroczyście jedyne w Polsce „dęba beatyfikacyjnego” *Quercus petraea*, będącego świadkiem beatyfikacji papieża Jana Pawła II w dniu 1 maja 2011 roku. Sadzonka pochodzi ze szkółki leśnej Nadleśnictwa Rogów. Obok przedstawiono dzieje życia papieża w postaci dużego „zegara” wykonanego w postaci krążka z jodły zwyczajnej w wieku 100 pozyskanej z górskich lasów Nadleśnictwa Limanowa. W recepcji Ośrodka znajdują się do pobrania bezpłatne foldery i przewodniki. Ośrodek wyposażony jest w system solarów wspomagających podgrzewanie wody oraz ekologiczną oczyszczalnię ścieków.

Ścieżka im. Międzynarodowego Roku Lasów 2011

W oparciu o najcenniejsze fragmenty wyznaczono w terenie (kolorem czerwonym) ścieżkę imienia Międzynarodowego Roku Lasów 2011. Przebiega ona na odcinku około 2 km po gruntach Lasów Państwowych, częściowo zaś (200 m) po gruntach Gminy Pabianice, która także włączyła się w prace udostępnienie ścieżek. Ścieżka czynna we wszystkie dni tygodnia. Czas przejścia 2 godziny. Trasa oznaczona jest na drzewach czerwonymi znakami. Parkowanie dozwolone tylko w wyznaczonych miejscach. Nadleśnictwo zachęca do umieszczenia zdjęć i komentarzy w Foto-Galerii na swojej stronie internetowej.

Ścieżka im. Bitwy Łódzkiej 1914 roku

Od parkingu leśnego do dawnego cmentarza wyznaczono kolorem żółtym ścieżkę dendrologiczno-historyczną imienia Bitwy Łódzkiej 1914 roku. Całkowita długość tej ścieżki wynosi około 600 m, czas przejścia 0,5 godziny. Trasa oznaczona jest na drzewach żółtymi znakami. Od północy prowadzi do cmentarza około 300 metrowa aleja dębów czerwonych, wsadzonych przez leśników po II wojnie światowej w celach dekoracyjnych. Aleja porośnięta jest starymi rozłożystymi dębami: dąb czerwony (21 egz.) i dąb szypułkowy (4 egz.). Urozmaiceniem alei jest sosna wejmutka, kasztanowiec biały (134 cm) oraz dochodzące do 200 cm obwodu 4 robinie. Mimo że dąb czerwony w całej Europie jest gatunkiem obcego pochodzenia (pochodzi ze wschodniej części Ameryki Północnej) zaliczanym do roślin inwazyjnych niebezpiecznych dla rodzimej flory, ze względu na walory estetyczne (czerwone liście jesienią) i wiek, drzewa porastające aleję zasługują na zachowanie. Należy natomiast usuwać systematycznie młode pokolenie w ich otoczeniu.

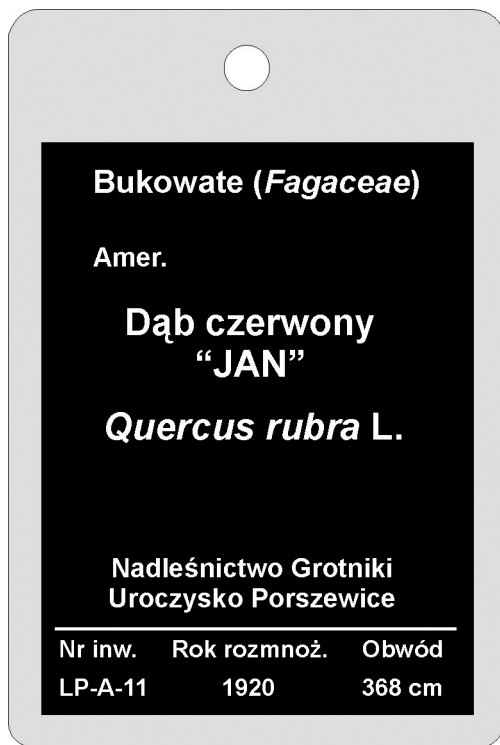
Kapliczka św. Faustyny

Umieszczona na pomnikowej lipie o nazwie „Faustyna” (obwód 437 cm) rosnącej w alei lipowej prowadzącej od drogi krajowej E 71 do willi „Lipy”. Kapliczkę umieszczono w 2011 roku dla upamiętnienia kultu świętej Faustyny, właściwie Heleny Kowalskiej urodzonej w 1905 w Głogowcu, zmarłej w 1938 w Krakowie. Ta święta Kościoła katolickiego, zakonnica ze Zgromadzenia Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia, mistyczka, stygmatyczka i wizjonerka, znana jest jako głosicielka kultu Miłosierdzia Bożego i autorka Dzienniczka.

Oznakowanie ścieżek

Oznaczanie na terenach leśnych miejsc charakterystycznych niestety często jest robione w sposób niepasujący do otoczenia, bez gustu i z nadmiernym przepychem. Również problem fachowego słownictwa na tablicach był już wielokrotnie poruszany w literaturze przedmiotu. Dlatego w Uroczysku Porszewice postanowiono „nie robić z lasu muzeum”

i ograniczono oznaczenie ścieżek jedynie do trzech dużych tablic postawionych w miejscach, w których rekreanci wchodzi do lasu oraz dwóch małych „po trasie” ścieżki MRL: 1. informująca o zasadach zachowania się w lesie, 2. o przebudowie drzewostanów. Wykonanie tablic dofinansował WFOŚiGW w Łodzi. Na ścieżce BŁ 1914 na początku i na końcu postawiono małe tablice informujące o historii tego miejsca. Na drzewach po trasie poszczególnych ścieżek namalowano farbą ekologiczną niewielkie piktogramy w kolorach odpowiedni do danej ścieżki. Na drzewach „charakterystycznych” zamontowano niewielkie czarne plakietki identyfikacyjne informujące o nazwie gatunkowej drzewa i nazwie ścieżki wydrukowane bezpośrednio na folii i dodatkowo zalaminowane w celu ochrony przed niekorzystnym wpływem warunków atmosferycznych.

Ryc. 4. Przykład odpornej na warunki atmosferyczne etykiety identyfikacyjnej przyklepionej do wielu drzew na trasie wszystkich ścieżek Uroczyska Porszewice (fot. K. Borowska)

Fig. 4. Example of a weather resistant identification tag attached to many of the trees in all pathways of Uroczysko Porszewice

Głaz narzutowy z tabliczką

Miejsce dawnego cmentarza upamiętniono głazem narzutowym (fot. 3) z okolicznych pól przekazany i przywiezionym społecznie przez mieszkańców wsi Porszewice oraz kamienną tablicą ufundowaną przez Urząd Gminy w Pabianicach z fragmentem ody „Do Młodych” Adama Asnyka: „Ale nie depczcie przeszłości ołtarzy, choć macie sami doskonalsze wznieść!”

Fot. 4. Głaz narzutowy z okolicznych pól z pamiątkową tablicą upamiętniającą wydarzenia Bitwy Łódzkiej 1914 roku (fot. P. Banaszczak)

Photo 4. Erratic boulder from the surrounding fields with a memorial plaque commemorating the events of the 1914 Battle of Łódź

Broszura i pocztówki dotyczące Uroczyska Porszewice

Staraniem Nadleśnictwa Grotniki wydano 5 rodzajów pocztówek (w sumie 5000 szt.) przedstawiających kilka gatunków drzew oraz broszurkę o Uroczysku (nakład 2000 egz.) z mapą wkładką. Druk dofinansowany przez WFOŚiGW w Łodzi. Staraniem OKR w Porszewicach wydano 5 rodzajów pocztówek (w sumie 5000 szt.) przedstawiających zabytkowe wille ośrodka i XIX w. kuźnię.

Wystawa fotograficzna

Z okazji otwarcia ścieżek oraz towarzyszącej temu konferencji przygotowano wystawę fotograficzną (ryc. 5) prezentującą dendroflorę okolic oraz ciekawe miejsca. Zakup ram i wywołanie z 60 zdjęć oraz drewniane sztalugi sfinansowano ze środków WFOŚiGW w Łodzi oraz Nadleśnictwa Grotniki. Wystawa ma charakter ekspozycji czasowej i ma być prezentowana w siedzibach poszczególnych współorganizatorów.

UROCZYSKO PORSZEWICE

MIEJSCE PRZYJAZNE DLA LUDZI I ŚRODOWISKA

wystawa fotograficzna towarzysząca
I Konferencji Lasy, Parki i Ogrody

Porszewice-Rogów
1-2 lipca 2011 roku

ZBIÓRKA: DARIUSZ ANDERWALD, ALEKSANDER GRAD
TYPOTY: DARIUSZ ANDERWALD

ZADANIE ZREALIZOWANE DLA LICZBENA OBCHODÓW
MIĘDZYNARODOWEGO ROKU LASÓW 2011

WYSTAWIE SPONSOROWALI: ZE ŚRODKÓW WŁEJWYKIEGO FUNDUSZU
OCZYSZCZENIA ŚRODOWISKA I GOSPODARKI WODNEJ W ŁODZI
ORAZ MAŁE ŚWIETLIWA DOSTĘPNE
WSPÓŁPRACA: ARCHIDIEJEZJA ŁÓDZKA, SZKOŁA GŁÓWNA GOSPODARSTWA
WIEJSKIEGO W WARSZAWIE, URZĄD OMIY W PORSZEWICACH

Ryc. 5. Strona tytułowa czasowej wystawy fotograficznej poświęconej Uroczysku Porszewice i przykładowe fotografie

Fig. 5. Title page of a temporary photographic exhibition dedicated to Uroczysko Porszewice and sample photographs

I Konferencja „Lasy Parki i Ogrody”

W dniach 1-2 lipca 2011 roku w OKR w Porszewicach i CEPL w Rogowie odbyła się pierwsza konferencja z cyklu „Lasy, parki i ogrody – miejsca przyjazne ludziom i środowisku” (fot. 4). Konferencja poświęcona była konstruktywnej wymianie poglądów i doświadczeń wśród wszystkich tych, którzy zastanawiają się nad kondycją współczesnego człowieka w kontekście korzystania przez niego z zasobów przyrodniczych, w szczególności lasów, parków i ogrodów, w sposób użyteczny dla ludzi i przyjazny dla środowiska. Konferencja wpisywała się w obchody Międzynarodowego Roku Lasów 2011. Przeznaczona była dla ludzi nauki, kultury, sztuki, religii, a także instytucji i urzędów publicznych zarządzających zasobami ludzkimi i ochroną przyrody oraz leśników i przyrodników. Zgromadziła około 70 osób z powyższych środowisk. Wygłoszono kilkanaście referatów, które wydano drukiem w czasopiśmie naukowym „Studia i Materiały CEPL” (Anderwald 2011b). Druk dofinansowany przez WFOŚiGW w Łodzi.

Fot. 5. Pierwsza Konferencja z cyklu „Lasy, parki i ogrody” promowała miejsce, ludzi i hasła Międzynarodowego Roku Lasów 2011 (fot. P. Banaszczak)

Photo 5. Conference on Forests, Parks and Gardens promoted the place, the people and the slogans of 2011 International Year of the Forest

Podsumowanie

W Uroczysku Porszewice splata się wiele wątków naszej dawnej i najnowszej historii. 200 lat temu Łódź i okolice otaczały rozległe lasy Puszczy Łódzkiej. Do dziś wśród łódzkich blokowisk gdzieś stoją samotnie leciwe ok. 200-letnie dęby. Im szybciej powstawało w tym miejscu miasto, tym szybciej znikaly drzewa porastające puszcę. Rozwój miasta bowiem ułatwiał liczne przywileje dla prywatnych inwestorów stawiających domy dla swoich pracowników – tkaczy. W zdecydowanej większości były to domy drewniane. Powstało miejsce, na wzór dzisiejszych specjalnych stref ekonomicznych, gdzie okolice państwowe lasy można było eksploatować za darmo, natomiast cegły kupować w miejskiej cegielni po cenie produkcji (Kunze 2010, Flatt 1953). Paradoksalnie, dziś po XIX-wiecznych czy nawet XX-wiecznych drewnianych domach łódzkich tkaczy nie pozostał żaden ślad. Jednak przetrzebiona Puszcza Łódzka trwa nadal choć reprezentowana przez bardzo nieliczne pomniki. W naturalny sposób, jako część większej całości i otoczenia przyrodniczego, w proces przywracania Uroczysku Porszewice odpowiedniej rangi włączyli się także leśnicy z Nadleśnictwa Grotniki, inicjując i tworząc ścieżkę MRL 2011 i BŁ 1914 oraz uczestnicząc aktywnie w przygotowaniu konferencji i uroczystości związanych z otwarciem ścieżek. Ponowne „odkrywanie” na nowo funkcji Uroczyska Porszewice dla społeczeństwa było możliwe także dzięki zaangażowaniu wielu innych środowisk, w tym także władz lokalnych i mieszkańców. W miejscu tym powstał bardzo atrakcyjny produkt sylwaturystyczny.

Jednym z najważniejszych elementów produktu sylwaturystycznego są jego walory. Aby stworzyć taki produkt realizujący potrzebę wypoczynku człowieka na łonie natury,

w tym wypadku w lesie, należy przede wszystkim rozpoznać i opisać walory przyrodnicze i kulturowe obszarów leśnych, a także poznać preferencje turystów dotyczące wypoczynku w lesie. Samo występowanie **walorów** nie jest warunkiem wystarczającym dla rozwoju turystyki. Konieczne jest właściwe ich **wykorzystanie** oraz **promocja**.

W przypadku Uroczyska Porszewice połączono ofertę złożoną z **pakietu usług**:

1. religijnych (OKR)
2. rekreacyjnych (spacerów na świeżym powietrzu «rekolektanci» na terenach leśnych Nadleśnictwa Grotniki),
3. kulturowych (zespół parkowo-willowy +).
4. historycznych (dawny cmentarz wojenny).

Dzięki podjętej inicjatywie w ciągu zaledwie 4 mies. ze ścieżek skorzystało około 2000 osób – rekolektantów i rekreantów z Łodzi i okolic. Czas pokaże na ile podjęte działania wpłyną na dalszy rozwój i funkcjonowanie tego miejsca jako takiego, które „jest przyjazne ludziom i środowisku”. Oczywiście ważne jest, czym lasy są i co mogą „zrobić” dla ludzi, ale ważniejsze, czym ludzie są i co mogą zrobić dla lasów! Zofia Nałkowska, filozofka i powieściopisarka z początku XX w. w jednej ze swych powieści napisała, że „Człowiek jest taki, jak miejsce, w którym jest”. Dotyczyło to oczywiście okrutnych czasów wojennych. Jednak w czasach pokoju i ciągłego (trwałego) rozwoju ludzkości, ludzie, zmieniając krajobraz leśny, upiększając miejsca, w których są, otwierając się na innych, sami stają się lepsi, otwarci i piękniejsi.

Wnioski

1. Spodziewany „szturm społeczeństwa na lasy” powinien być dla leśników sygnałem konieczności przygotowywania **atrakcyjnych turystycznie** ofert dla różnej kategorii rekreantów.
2. Tworzenie produktów sylwaturystycznych powinno opierać się głównie na **dodawaniu nowych wartości** wtórnych do walorów pierwotnych już istniejących.
3. Jedynie **otwarcie lasów dla ludzi** oraz wielopokoleniowa, permanentna edukacja przyrodniczo-leśna może przygotować społeczeństwo do umiejętnego korzystania z dóbr i pożytków leśnych.
4. Turystyka, rekreacja i edukacja przyrodniczo-leśna w przyszłości powinny być **ważnym elementem gospodarki leśnej** (również z możliwością zastosowania mechanizmów rynkowych).

Podziękowania

Praca ta jest podsumowaniem trudu wielu osób, które przyczyniły się do „odkrycia” na nowo Uroczyska Porszewice. Szczególne podziękowania należą się następującym osobom (w kolejności alfabetycznej): Andrzej Antoniewski (Porszewice), mgr Piotr Banaszczak (Arboretum w Rogowie), mgr inż. Fabiola Filipowska (N-wo Grotniki), dr Mariusz Gołąb (Uniw. Łódzki), mgr inż. Aleksander Grad (Foto-lotnik), dr Emilia Janeczko (SGGW w Warszawie), mgr inż. Zbigniew Libera (CILP w Warszawie), mgr inż. Józef Lipiński (N-wo Grotniki), mgr inż. Jan Legutko (N-wo Limanowa), ks. Paweł Pęczek (OKR AŁ w Porszewicach), mgr inż. Grzegorz Wasilewski (N-wo Rogów), mgr Marcin Wieczorek (UG w Pabianicach), mgr inż. Jerzy Wojtowicz (ZSL w Tułowicach), dr hab. Michał Zasada (SGGW w Warszawie).

Literatura

- Anderwald D. 2011a. *Uroczysko Porszewice – miejsce przyjazne dla ludzi i środowiska*. Stud. i Mat. CEPL, Rogów, 4 (29): 178-192.
- Anderwald D. (red.) 2011b. *Lasy, parki i ogrody. Miejsca przyjazne ludziom i środowisku*. Stud. i Mat. CEPL, Rogów, 4 (29): 1-200.
- Balicka A. 2009. *Walory turystyczne w tworzeniu i realizacji produktu turystycznego*. Stud. i Mat. CEPL, Rogów, 4 (23): 36-42.
- Duricek M. 2003. *Turyści a ekoturysty*. Materiały z V konferencji Ochrona przyrody a turystyka. Uniw. Rzeszowski, Rzeszów: 49-52.
- Flatt O. 1953. *Opis miasta Łodzi pod względem historycznym, statystycznym i przemysłowym*. Warszawa: s. 9.
- Grzywacz A. 2011. *Zdrowe lasy – zdrowe społeczeństwo*. Stud. i Mat. CEPL, Rogów, 2 (27): 19-27.
- Janeczko E., Woźnicka M. 2009. *Zagospodarowanie rekreacyjne lasów Warszawy w kontekście potrzeb i oczekiwań mieszkańców stolicy*. Stud. i Mat. CEPL, Rogów, 4 (23): 131-139.
- Kikulski J. 2011. *Aspekty udostępniania lasów do celów rekreacyjnych*. Stud. i Mat. CEPL, Rogów, 4 (23): 288-292.
- Kunze P. 2010. *Architektura drewnianej Łodzi*. Mag. kult.-społ. Kultura i Biznes, rok. IX, nr 57, s. 7.
- Leśnictwo 2010*. GUS, Warszawa.
- Mandziuk A., Janeczko K. 2009. *Turystyczne i rekreacyjne funkcje lasu w aspekcie marketingowym*. Stud. i Mat. CEPL, Rogów, 4 (23): 65-71.
- Mandziuk A., Janeczko E. 2011. *Walory turystyczne a atrakcyjność turystyczna obszarów leśnych*. Stud. i Mat. CEPL, Rogów, 2 (28): 96-100.
- Nałkowska Z. 1990. *Medaliony*. Wyd. Poznańskie, Poznań.
- Olaczek R. (red.) 2010. *Ogrody nad Łódką*. Stowarzyszenie Film-Przyroda-Kultura, Łódź: 1-142.
- Paschalis-Jakubowicz P. 2009. *Leśnictwo a leśna turystyka i rekreacja*. Stud. i Mat. CEPL, Rogów, 4 (23): 29-35.
- Pietrzak J., Zawadka J. 2009. *Wykorzystanie turystyczne drzew pomnikowych na terenie Lasów Państwowych*. Stud. i Mat. CEPL, Rogów, 4 (23): 158-164.
- Terminska K. 2011. *Dendrologia biblica. Studium ekolingwistyczne*. Stud. i Mat. CEPL, Rogów, 4 (29): 89-105.
- Ustawa 1991. Ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach*. Dz. U. Nr 1991.101.444 z późn. zm.
- Ustawa 2001. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska*. Dz. U. 2001.62.627 z późn. zm.
- Ustawa 2004. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody*. Dz. U. 2004.92.880 z późn. zm.
- Ustawa 2008. Ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko*. Dz. U. z 2008 r. Nr 199, poz. 1227.

Dariusz Anderwald

Leśny Zakład Doświadczalny SGGW w Rogowie
anderwald.lzd@interia.pl